

Georg Stålberg ja 1770-luvun Ruotsin sanomalehtien julkisuus

Kaisa Kyläkoski

Georg Stålbergin¹ (1741–?) ensimmäisen tunnetun lehtikirjoituksen otsikko on ”Kirje jollekin ihmisystävälle” (*Bref til någon Människo-Wän*). Se kuvaa hyvin ajan lehdistöä, jonka keskustelevuutta ruotsalainen mediahistorioitsija Patrik Lundell on väitöskirjassaan korostanut. Sanomalehdet eivät vielä olleet toimittajien kirjoittamia vaan tarvitsivat sisältöä lukijoiden tekstejä.²

Paikallislehtien analyysissään Lundell näki 1700-luvun lehdistön olemassaolon perustana hyödyn edistämisen, huvia kuitenkin unohtamatta.³ Yhteiskunnallisen keskustelun sijaan 1700-luvun lopun lehdistö Ruotsissa – samoin kuin monissa Euroopan maissa – on yleisesti mielletty valistukselliseksi. Kirjoittavat lukijat kertoivat toisilleen tietoa ja esimerkkejä uusista toimintatavoista, kuten rokonistutuksesta tai perunan hyödyntämisestä, ja toivoivat vaikuttavansa näiden yleistymiseen, mikä puolestaan olisi ollut koko maalle hyväksi. He muodostivat ikään kuin virtuaalisen edistysseuran, jonka kokoontumispaikkana toimivat lehtien sivut.⁴

Monet kirjoittajista myös toivat lehtiin aiemmin olemassa ollutta julkisuutta lukuisilla raporteilla julkisista juhlista ja rituaaleista.⁵ Sanomalehdet toimivat julkisuuden toisintajina myös, kun sivuja täytettiin seurakunnan kuolleiden listoilla, joita oli totuttu kuulemaan jumalanpalveluksissa. Ilmoituspalstoillekin painettiin sisältöä, joka oli saanut paikallisen yleisön muita reittejä. Lundell yhdistää nämäkin valistukseen, sillä ruotsinkielisen sanan *upplysning* voi ymmärtää sisältävän yleisen asioiden esiin tuomisen, joka voidaan kuitenkin nähdä sekä oman edun että yleisen hyvän edistämisenä.⁶

1 Sukunimestä käytetään myös muotoa ”Ståhlberg”, mutta aikalaisjulkaisuissa miehen nimi on useimmiten kirjoitettu ”Stålberg”.

2 Patrik Lundell, *Pressen i provinsen. Från medborgerliga samtal till modern opinionsbildning 1750–1850*, Nordic Academic Press, Lund, 2002, 15–16, 21–94.

3 Lundell, *Pressen i provinsen*, 27–28.

4 Lundell, *Pressen i provinsen*, 87; Kaisa Kyläkoski, *Kanssakirjoittaminen Posttidningarissa ja Inrikes Tidningarissa 1729–1791*, JYU Dissertations 705, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 2023, 120–163, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9770-0>.

5 Kyläkoski, *Kanssakirjoittaminen*, 75–92.

6 Lundell, *Pressen i provinsen*, 28–29.

Vuosisatoja vanhaa julkisuutta painotuotteissa edustivat myös oikeudenkäynteihin liittyvät tekstit. Maria Ågren on analysoinut 1730-luvulla sallittua ja 1750-luvulta lähtien yleistynyttä oikeusasiakirjojen julkaisua ja verrannut sitä käräjiin. Julkaisijat olivat asianosaisia, joiden motiivina oli saada myötätuntoa ja kohentaa kärsinyttä mainettaan.⁷ Painatteista tuli myös suosittua luettavaa. Kehitystä ja kiinnostusta kuvaa se, että eräs kirjanpainaja pyysi valtiopäiviltä vuonna 1766 lupaa julkaista oikeustapauksille omistettua lehteä *Stockholmiske Lag och Rättegångstidningar*. Pyyntö evättiin todeten, että vain osapuolilla oli oikeus painattaa kyseinen aineisto.⁸ Samoilla valtiopäivillä säädetyn painovapausasetuksen jälkeen erityistä lupaa ei kuitenkaan enää tarvittu. Esimerkiksi vuonna 1767 aloittanut tukholmalainen lehti *Nytt och Gammalt* sai lukijoiden suosiota julkaisemalla yksityisiä henkilöitä koskevien oikeustapauksien asiakirjoja. Julkaisussa ei ollut kyse oikeudenkäytön valvonnasta tai muusta yhteiskunnallisesta edusta vaan yleisestä kiinnostuksesta skandaaleihin.⁹ Tätä heijasti myös oikeustapauksiin liittyvien pienpainatteiden määrän samanaikainen kasvu.¹⁰

Into tuoda oikeustapauksia luettavaksi ei syntynyt pelkästään henkilökohtaisista ajatuksista, kirjapainojen olemassaolosta ja painovapaussäädöksestä, vaan Ågren on yhdistänyt oikeustapauksien julkaisun kahteen muuhun kehityskulkuun. Ensinnäkin konkurssilainsäädäntö vaati vuodesta 1767 alkaen entistä laajempaa ja nopeampaa julkisuutta, joka saavutettiin sanomalehti-ilmoituksin. Näiden avulla syntyi näkemys – tai ne heijastivat ajatusta – että ”kaikilla” piti olla mahdollisuus valvoa tapahtumia. Ågren rinnastaa tämän kehityksen julkisuudessa käytyyn keskusteluun valtavirrasta poikkeavista uskonnollisista ajatuksista. Nämä debatit olivat käytännön esimerkki siitä, että kukin pystyi muodostamaan oman mielipiteensä esitetystä tiedosta, kunhan se oli saavutettavissa. Oikeustapauksia esitelleet pienpainatteet vastasivat avoimuuden vaateeseen ja tarjosivat lukijoille mahdollisuuden omiin johtopäätöksiin. Näin ollen Ågren esittää painatteista syntyneen ”skandaalijulkisuuden” esiasteena ”varsinaiselle” julkisuudelle, jossa mielipiteitä muodostetaan ja ilmaistaan politiikasta.¹¹

Tutkijoiden konsensus on, että politiikan kanssa toimiva julkisuus yleistyi Ruotsissa vasta 1800-luvulla demokraattisten ajatusten levitessä.¹² Patrik Lundell on käsitteellistänyt 1700-luvun lehdistön kansalaisuuden kautta (*medborgerlig tidningslitteratur*), mutta hän ei viittaa tällä lehdistön ja sen lukijoiden suhteeseen hallintoon, vaan lukijoiden sekä kirjoittajien muodostamaan yhteisöön, joka rajoittui edelleen vain pieneen osaan koko yhteiskunnasta. Myös skandaalijulkisuus tavoitti ensisijaisesti lukutaitoisen ja maksukykyisen eliitin.

7 Samuel Bring, *Svenskt boklexikon 1700–1829. Rättegångshandlingar*, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet 32:1, Svenska litteratursällskapet, Uppsala, 1958; Maria Ågren, ”Hemligt eller offentligt? Om kön, egendom och offentlighet i 1700-talets Sverige”, *Historisk Tidskrift* 126 (2006:1), 25–26, 30; Maria Ågren, ”Inför allmänhetens oväldiga domstol”, *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundets i Uppsala Årsbok 2005* (2006), 75.

8 Otto Sylwan, *Svenska pressens historia till statshöfningens 1772*, Gleerup, Lund, 1896, 420.

9 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 420–422.

10 Ågren, ”Inför allmänhetens”, 75–78.

11 Ågren, ”Inför allmänhetens”, 81–85; Ågren, ”Hemligt eller offentligt?”, 26–29, 42; Maria Ågren, *Domestic secrets. Women & property in Sweden 1600–1857*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2009, 140–165; Vrt. Jesper Jakobsen, ”Commercial newspaper and public shame pole: Exposure of individuals in the Copenhagen gazette *Adresseavisen* 1759–73”, *Private/Public in 18th-Century Scandinavia*, eds. Sari Nauman and Helle Vogt, Bloomsbury Academic, London, 2021, 108–110.

12 Karin Sennfeldt, *Politikens hjärta. Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm*, Stockholms stads monografiserie 216, Stockholmia förlag, Stockholm, 2011, 21–26; Patrik Lundell, ”Historiska vägar i offentlighetsteorin”, *Mediehistoriska vändningar*, red. Marie Cronqvist, Johan Jarlbrink & Patrik Lundell, Mediehistoriskt arkiv 25, Lunds universitet, Lund, 2014, 175–190.

Tässä artikkelissa kysytään, ovatko edistysseuran ja käräjäsalin metaforat riittäviä kuvaamaan Ruotsin sanomalehtien muodostamaa julkisuutta ja sen käyttöä 1770-luvulla. Tarkastelun kohteena ovat Georg Stålbergin sanomalehtikirjoitukset, jotka on aiemmassa tutkimuksessa esitetty hänen monivaiheisen elämänsä yhteydessä pohtimatta mediahistoriallisia seikkoja.¹³ Toisaalla historian tutkimuksessa Stålberg on mainittu parin pitäjän rälssitalonpoikien kapinoinnin yhteydessä asianajajana.¹⁴ Omalaatuisuudestaan huolimatta Stålbergia voidaan tarkastella koulutetun mutta virattoman marginaalin edustajana, ja mikrohistoriallisella lähestymisellä hänen toimintansa antaa uuden näkökulman aikansa julkisuuteen, jonka anonymiteetti jättää monet vastaavat toimijat tunnistamattomiksi.

Aiemman tutkimuksen ja Stålbergin sanomalehtitekstien lisäksi lähteenä Stålbergin elämään toimii hänen vuonna 1776 ilmestynyt kirjansa *An History of the Late Revolution in Sweden, Which Happened on the 19th of August, 1772*, joka kuvastaa hänen poliittista ajatteluaan ja sisältää omaelämäkerrallisia jaksoja. Se julkaistiin nimettömästi Edinburghissa, eikä se ollut osa ruotsalaista julkista keskustelua ainakaan sen nyt saavutettavissa olevissa jäänteissä.¹⁵ Sanahaut *Kungliga Biblioteketin* digitoimiin 1700-luvun sanomalehtiin eivät ole tarjonneet merkittäviä lisä lähteistöön, mutta tekstintunnistuksen puutteellisuus vaihtelevien kirjoitusasujen kanssa on voinut jättää tekstejä katveeseen.

Artikkelin aluksi analyysiä pohjustetaan Stålbergin esittämällä näkemyksillä painovapaudesta sekä katsauksella hänen julkaisukanavana hyödyntämäänsä *Dagligt Allehandaan*. Sanomalehtitekstien käsittely on jaettu kahteen osaan, joista varhaisemmassa kyse on Stålbergin väitöskirjahankkeesta ja jälkimmäisessä hänen asianajotoimeensa liittyvistä syyteistä.

Stålberg ja painovapauden vuodet

Raahessa kappalaisen pojaksi syntynyt Georg Stålberg aloitti opintonsa Turun akatemiasa vuonna 1759, mutta siirtyi pian opettajaksi kotikaupunkinsa kouluun. Oman kertomansa mukaan Stålberg lähti Raahesta vuoden 1764 paikkeilla. Hän oli ensin kotiopettajana Venäjällä ja kirjautui sitten helmikuussa 1769 opiskelijaksi Königsbergin yliopistoon. Kyseiset opinnot kestivät korkeintaan puoli vuotta, ja Stålberg palasi sitten Ruotsiin. Mahdollisesti hän oli jossain vaiheessa väitteensä mukaisesti papin viransijaisena ruotsalaisessa seurakunnassa, mutta yksittäinen aikalaishavainto Tukholmassa syksyllä 1770 viittaa siihen, että elatuksen antoi kotiopettajan, sihteerin tai asianajajan toimi.¹⁶ Stålbergin oma maininta satunnaisesta saarnaamisesta Tukholman saksalaisessa ja suomalaisessa seurakunnassa saa jälkimmäisen seurakunnan osalta tukea sanomalehtien saarnajalistoitusta, joissa syksystä 1770 seuraavaan kevääseen esiintyy ”kandidaatti Stålberg”.¹⁷

13 A. R. Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, K. J. Gummerus, Jyväskylä, 1924, 197–234; A. H. Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia II 1721–1827*, Otava, Helsinki, 1891, 223–230.

14 Kimmo Katajala, *Suomalainen kapina. Talonpoikaislevottomuudet ja poliittisen kulttuurin muutos Ruotsin ajalla (n. 1150–1800)*, Historiallisia tutkimuksia 212, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2002, 86, 451, 465.

15 *An History of the Late Revolution in Sweden, Which Happened on the 19th of August, 1772. Containing, in three parts, The abuses, and the banishment, of liberty, in that Kingdom. Written by A Gentleman who was a Swede*, Printed for the Author, Edinburgh, 1776.

16 Yrjö Kotivuori, ”Georg Ståhlberg”, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*, Helsingin yliopisto, Helsinki, 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.fi/henkilo.php?id=8146>; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 223–224; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 204–210; Kaarlo Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, Turku, 1913, 38; *Brev från och till C. F. Mennander II*, toim. Kaarlo Österbladh, Suomen historian lähteitä IV, 2, Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1940, 269–272; *An History of the Late Revolution*, 152–153.

17 *An History of the Late Revolution*, 162–163; ”I morgon, Trettonde Söndagen efter Trinitatis, predikar”,

Stålberg ei siis ollut Ruotsissa, kun maahan vuoden 1766 lopussa säädettiin painovapauslaki. Jälkikäteisessä kommentoinnissaan hän esitti painovapauden pyhimpänä vapautena, mutta totesi, että harvoilla, jos yhdelläkään, hänen maanmiehistään oli aluksi tarpeeksi tietoa ja rohkeutta uusien mahdollisuuksien tarkoituksenmukaiseen käyttämiseen eli pitkään salattujen totuuksien paljastamiseen.¹⁸ Näillä totuuksilla Stålberg tarkoittanee korruptiota ja valtarakenteita, joita hän kirjassaan kritisoi. Toisessa kohdassa hän kuitenkin esitti painovapauden rajallisena ja väitti, että korruptiosta kirjoittaneita vangittiin kapinaan nostatuksesta syytettyinä, mikä antaisi toisen selityksen kirjoittamattomuudelle.¹⁹

Jonkin ajan kuluttua, Stålbergin mukaan, kuitenkin muutamat nuoret yliopistoa käyneet miehet, joilla ei meriiteistään huolimatta ollut virkaa eivätkä näin ollen olleet osallisia hallinnon korruptioon tai sen julkisen kuvan ylläpitoon, ryhtyivät kirjoittajiksi.²⁰ Kuvauksessa on mielenkiintoista se, että Stålberg oli vastaavassa asemassa sanomalehtikirjoitustensa aikaan.

Edelleen etäältä ja jälkikäteen muodostettuna Stålbergin näkemyksenä oli, että vuoden 1768 paikkeilla painovapaudella alkoi olla Ruotsissa merkitystä, eli hallinnon epäkohdista ja väärinkäytöksiä voitiin tuoda julkisuuteen. Stålbergin mielestä yksi toisensa jälkeen julkaistut pamfletit avasivat asukkaiden silmät ja tutustuttivat heidät onnettoman maansa pahoihin hallitsijoihin. Hän tulkitsi julkisuuden sallimisen olleen tarkoituksellista ja tähänneen kuninkaan vallankaappaukseen.²¹

Stålbergin esittämät tulkinnat Ruotsin vapaudenajan historiasta eivät täysin vastaa sen nykyistä historiakuvaa, mutta on ilmeistä, että hän oli kiinnittänyt huomiota lukuisiin seikkoihin ja vetänyt omia johtopäätöksiään. Osin tämä voi olla kirjaa kootessa tapahtunutta pohdintaa, mutta on helppo uskoa, että ajattelu oli alkanut jo kauan aiemmin. Tähän viittaa muun muassa se, että Stålbergin palattua Ruotsiin, omien sanojensa mukaan myötätunnosta kansaansa kohtaan eikä omaa etuaan tavoitellen, hän lähestyi kruununprinssi Kustaata kirjeellä, jossa hän selitti sen, mikä oli valtakunnassa vikana. Todennäköisesti tarkoituksena oli saada jonkinlainen asema hovissa, mutta kuvauksensa perusteella hän ei saavuttanut muuta kuin kielteistä huomiota.²²

Kruununprinssille lähettämänsä kirjeen seurauksena Stålberg näki tarpeelliseksi vetäytyä maaseudulle, josta olisi edelleen ollut mahdollista osallistua keskusteluun lehdistössä. Koska ajan sanomalehtikirjoittaminen on pääosin nimetöntä, on mahdotonta olla varma siitä, veikö Stålberg poliittisia ajatuksiaan julkisuuteen. Muistelmallisessa tekstissään Stålberg väitti eläneensä seuraavina vuosina ”yksityisesti”, mutta puolustautuneensa ”julkisesti”, jos häntä kohtaan hyökättiin.²³ Kirjeen jälkeen tapahtuneen episodin, joka tunnetaan asiakirjalähteistäkin, Stålberg myöhemmin selitti sairaskohtauksella. Hän lähetti Tukholmassa 21 maaliskuuta 1771 päivätyn käsikirjoituksen *Memorial emot falska undergörande Christi och profeter samt hemlige våld och mord* kaikkiin valtakunnan yliopistoihin. Uskonnolliselta kuulostavasta otsikosta huolimatta Stålbergin pamfletiksi kutsuman tekstin sisältö oli poliittinen. Sisältö päätyi jo muutaman viikon päästä käsitte-

Dagligt Allehanda 8.9.1770; ”I morgon Jule-Dagen predikar”, *Dagligt Allehanda* 24.12.1770; ”I morgon Nyårs-Dagen predikar”, *Dagligt Allehanda* 31.12.1770; ”I morgon, Påske-Dagen, predikar”, *Dagligt Allehanda* 30.3.1771.

18 *An History of the Late Revolution*, 13–15.

19 *An History of the Late Revolution*, 101–105.

20 *An History of the Late Revolution*, 15–18.

21 *An History of the Late Revolution*, 32–33.

22 *An History of the Late Revolution*, 152–155.

23 *An History of the Late Revolution*, 152–158.

lyyn Svean hovioikeudessa, jossa Stålbergiä ei pidetty mieleltään täysin terveenä eikä hän tiettävästi saanut rangaistusta.²⁴

Stålberg ajoittaa kertomuksessaan muuttonsa Turkuun Kustaa III:n vallankumouksen jälkeiseen aikaan.²⁵ Samana syksynä hän anoi nimitystä Turun akatemian saksan kielen dosentiksi, mutta tutkinnon puuttuessa päätös oli kielteinen. Hänet kuitenkin nimitettiin helmikuussa 1773 palkattomaksi saksan kielimestariksi, eli Stålberg sai antaa ylioppilaille yksityisopetusta. Hänet mainitaan opetuksen antajana joulukuussa 1773 julkaistussa Turun akatemian opetuslistassa, mutta vuotta myöhemmin vastaavassa listassa hänet kirjattiin poissaolevaksi.²⁶ Tuolloin Stålberg oli jälleen Tukholmassa ja kirjoitti tunnistetut tekstinsä *Dagligt Allehandaan*.

Dagligt Allehanda julkaisualustana

Dagligt Allehanda aloitti *Stockholms Weckobladin* liitesivuina vuoden 1767 lopulla ja irtosi omaksi kuusi kertaa viikossa ilmestyväksi lehdekseen vuoden 1769 alusta alkaen. Kyseessä oli kaupallinen lehti, jonka pääsisältönä voi pitää ilmoituksia.²⁷ Vaikka ilmoitukset oli suunnattu ensisijaisesti Tukholmassa oleskeleville tai asuville, lehteä luettiin myös muualla Ruotsissa. Lehtien postimaksuista vuonna 1771 käydyssä keskustelussa arveltiin, että *Dagligt Allehandalla* oli vähintään 1 500 tilaajaa pääkaupungin ulkopuolella.²⁸ Arvion perusteella lehdellä oli koko maassa vastaava tai jopa suurempi määrä lukijoita kuin puolivirallisilla *Posttidningarilla* ja *Inrikes Tidningarilla*. Tulkintaa tukevat aikalaislausunnot ”ainoasta yleisön lukemasta sanomalehdestä” (*det är den enda skrift, som allmänheten läser*) ja *Stockholms Posteniin* verrattuna ”yleisemmin tunnetusta sanomalehdestä” (*et mera allmänt Tidnings-Papper*).²⁹ Kustaa III:n sodan alkaessa kesällä 1788 Tukholman poliisimestari kertoi kuninkaalle, että *Dagligt Allehandalla* oli 12 000–15 000 lukijaa, kun taas *Inrikes Tidningar* tavoitti Tukholmassa vain 200 henkeä.³⁰

Laajasta lukijakunnasta huolimatta *Dagligt Allehandasta* on 1700-luvun osalta tehty suhteellisen vähän tutkimusta. Kirjallisuushistorioitsija Otto Sylwanin perustutkimuksen jälkeen lehdistöhistoria ei ole sanonut lehden julkaisusta juuri mitään uutta.³¹ Vähäistä kiinnostusta selittänee kolme seikkaa. Ensinnäkin *Dagligt Allehandalla* oli jo omana aikanaan tyhjämpäväisen ja valheellisen juorulehden maine³², eli ainoastaan sen ilmoitus-

24 *An History of the Late Revolution*, 160–165; Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, 38; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 224; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 210–212.

25 *An History of the Late Revolution*, 158.

26 Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, 38; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 224–225; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 212–213; ”Catalogus Praelectionum &c”, *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* 16.12.1773; ”Conspectus Lectionum &c”, *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* 31.12.1774.

27 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 428–437.

28 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 438.

29 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 437; Anders Chydenius, ”Uplysningar wid Herr Lagman Antonssons Commiþionaires Swar, som är infört i Stockholms Posten N:o 60 af den 23 Martii 1779”, *Dagligt Allehanda* 27. & 28.5.1779.

30 Stig Boberg, *Kunglig krigspropaganda*, *Studia historica gothoburgensia* VIII, Akademi-förlaget, Göteborg, 1967, 5–6.

31 Otto Sylwan, ”Vår första dagliga tidning”, *Ord och Bild* 3 (1894), 496–502; Sylwan, *Svenska pressens historia*, 428–438; Jarl Torbacke, *Allehanda skepnader. (Nya) Dagligt allehanda 1767–1944*, Sylwan 15, Nordicom-Sverige, Göteborg, 2015, 16–38; Ingemar Oscarsson, ”Med tryckfrihet som tidig tradition”, *Den svenska pressens historia I. I begynnelsen (tiden före 1830)*, red. Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, Ekerlid, Stockholm, 2000, 145–147, 160–162.

32 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 436; ”Om Sällskapet Publicum”, *Åbo Tidningar* 5.1.1795.

aineistolla on ollut käyttöä historiantutkimuksessa, joka haki sanomalehdistä tosiasioita ja yhteiskunnallisesti merkittäviä seikkoja. Toiseksi, lehdessä ilmoitusten ohella julkaistua viihteelliseksi luokiteltua sisältöä ei tuotettu toimituksessa, vaan se lähetettiin julkaistavaksi toisaalta. Muutkin tätä 1700-luvulla yleistä käytäntöä noudattaneet julkaisut ovat jääneet lehdistöhistoriassa katveeseen; mahdollisesti siksi, että kiinnostavaksi on nähty ammattimaisen toimittamisen kehittyminen.³³ Kolmanneksi, satojen tai tuhansien eri ihmisten tuottamien tekstien kokonaisuus on työlästä tutkittavaa. *Dagligt Allehandan* kirjoituksilla ei ole yhtenäisiä konventioita edes otsikoinnin osalta, eikä niissä läheskään aina ole mukana motiivointia tai kontekstointia. Tekstien tulkinta vaatii siis huolellista lukemista ja ulkopuolisia lähteitä.³⁴ Tähän vaadittua aikaa ei voi käyttää jokaiseen kirjoitukseen, sillä *Dagligt Allehanda* ilmestyi kaikkina arkipäivinä ja tyypillisesti jokaisessa lehdessä oli useampi toimitukseen lähetetty teksti.

Lähetettyjen kirjoitusten julkaisu alkoi *Dagligt Allehandassa* kesällä 1768 ja lisääntyi, kun lehti siirtyi vuonna 1771 Johan Pfeifferin omistukseen. Missään vaiheessa kirjoituksia ei lehden omilla sivuilla pyydetty eikä siellä selitetty, miten tekstejä oli mahdollisuus saada julkaistuksi. Epäselvyys käytännöistä ei estänyt halukkaita kirjoittajia lähettämästä tekstejään, mutta kyvykkyyttä maksamiseen ei tietenkään ollut kaikilla.³⁵ Käsitys siitä, että kirjoitusten julkaisu *Dagligt Allehandassa* oli maksullista, perustuu Otto Sylwanin keräämiin viitteellisiin mainintoihin. Niitä on tarpeeksi johtopäätöksen vetoon, varsinkin kun ottaa huomioon lehden kaupallisen luonteen.³⁶ Lisäksi yhden Georg Stålbergin kirjoituksen yhteydessä vuonna 1774 mainitaan painattamiseen liittynyt 15 kuparitaalarin kustannus.³⁷ Ei kuitenkaan ole varmaa, että maksullisuus oli säännönmukainen tai kattava käytäntö.³⁸

Dagligt Allehanda syntyi painovapauden vuosina, joiden päätyttyä Kustaa III:n vallankumoukseen lausuttiin ääneen lähimenneisyyttä kuvaavat säkeet: ”Järjen Ruotsi menetti / ja viisauden haudalla / kasvoi *Dagligt Allehanda*”.³⁹ Muuttunut politiikka ei kuitenkaan välittömästi näkynyt *Dagligt Allehandan* sivuilla. Seuraamusten minimoimiseksi toimitus toki pääsääntöisesti vaati tiedon kirjoittajan henkilöllisyydestä, vaikka tätä tietoa ei olisi kirjoituksen yhteydessä julkaistu.⁴⁰

Potentiaaliset kirjoittajat olivat myös tietoisia julkaisuun liittyvistä riskeistä. Konkreettinen esimerkki tästä näkyy kahdessa Suomesta lähetetyssä kirjoituksessa, jotka julkaistiin *Dagligt Allehandassa* keväällä 1773, kun painovapaustilanne Kustaa III:n vallankaappauksen jäljiltä oli vielä epäselvä. Ensimmäinen kirjoittajista halusi vakuuttaa lukijat siitä, että Suomessa pystytään yhtä korkealuokkaiseen kirjoittamiseen kuin Tukholmassa. Runsaimmat keuhut kirjoittaja antoi käsikirjoituksena lukemalleen puheelle, jonka 19-vuotias ylioppilas S. K. oli pitänyt Pietarsaaren raatihuoneella kuninkaan kruunajaisia

33 Kyläkoski, *Kanssakirjoittaminen*, 19–20 viitteineen.

34 Esim. Sylwan, *Svenska pressens historia*, 435.

35 Vrt. *Pehr Stenberg's levernesbeskrivning: av honom själv författad på dess lediga stunder. D.4, 1796–1807*, red. Fredrik Elgh, Göran Stenberg & Ola Wennstedt, Urkunden 22, Forskningsarkivet vid Umeå universitet, Umeå, 2016, 186.

36 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 428–437.

37 Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 224.

38 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 434, 436–437.

39 ”Snillet Sverige öfvergaf; / Och på Vitterhetens Graf, / Växte *Dagligt Allehanda*”. ”Kammar-Rådets och Riddarens af Kongl. Nordsterne-Orden, Grefve Gust. Fr. Gyllenborgs tal, Då han i Kongl. Akademien blef intagen den 9 Februarii 1773”, *Kongl. Svenska Vitterhets-academiens handlingar. Andra delen*, Stockholm, 1776.

40 Sylwan, *Svenska pressens historia*, 434, 436–437.

juhlittaessa. Kirjoittajan mielestä puheen teksti ansaitsi suuremman yleisön eli painatuk-
sen.⁴¹ Tämä ylistys sai turkulaisen nimimerkin ”Witterhets-Älskare” kirjoittamaan varoi-
tuksen sanoja. Hän oli kyllä samaa mieltä juhlapuheen ansioista ja arveli, että useimmat
puoltaisivat sen painamista. ”Witterhets-Älskare” kuitenkin näki välttämättömänä, että
ennen painamista tekstin tarkastaisi ja sensuroisi ”joku viisas mies” (*någon witter Man*),
sillä joiltakin nuoren miehen korkealentoisilta ajatuksilta oli syytä leikata siivet.⁴² Tekstissä
siis oli todennäköisesti jotain poliittisesti arveluttavaa.

Vuoden 1766 painovapausasetus oli poistanut ennakkosensuurin, mutta se ei luonut
täyttä ilmaisuvapautta. Kirjoittaja saattoi saada syytteen kirjoituksista, joiden katsottiin
loukkaavan tai häpäisevän valtakunnan uskonkappaleita, perustuslakia, kuningashuo-
netta, hallintoa, virkamiehiä tai alamaisia. Jos kirjoittaja oli tuntematon, oikeudellisen
vastuun kantoi julkaisija tai kirjanpainaja.⁴³ Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeinen
epäselvyys haihtui, kun hän huhtikuussa 1774 antoi painovapautta ”uudistaneen” eli vä-
hentäneen lain, jossa julkaisija asetettiin osittaiseen vastuuseen, vaikka kirjoittaja olisi
tunnettu. Vakavimmillaan molemmille oli uhkana kuolemantuomio.⁴⁴

Painovapauden rajoituksista ja riskien kasvusta huolimatta *Dagligt Allehanda* jatkoi
lähetettyjen kirjoitusten julkaisua. Loppuvuodesta 1774 lehden sivuilla kommentoitiin
rahan puutetta valtakunnassa,⁴⁵ lumiaurojen kehittämistä,⁴⁶ lumenpoiston tehottomuut-
ta Tukholmassa,⁴⁷ vuorikollegion alaisia käytäntöjä,⁴⁸ äänioikeutta Halmstadissa käy-
dyssä vaalissa,⁴⁹ Pohjanmaan purjehdusoikeuksia,⁵⁰ valtakunnallisia raha-arpajaisia,⁵¹
Linköpingin konsistorin toimintaa,⁵² henkilökohtaiseksi koettua arvostelua,⁵³ Vadstenan
kaupunginhallinnon yli vuosikymmenen kestävästä riitelystä⁵⁴ ja tilojen jakamista Suomessa⁵⁵
sekä julkaistiin kuninkaalle kuukautta aiemmin lähetettyjä kirjelmiä.⁵⁶ Tämä oli konteksti,
jossa Georg Stålbergin ensimmäiset tekstit ilmestyivät.

41 ”Utdrag af et bref från Finland”, *Dagligt Allehanda* 5.4.1773. Kyseinen ylioppilas oli Salomon Kreander, ks. ”Jacobstad”, *Tidningar Utgifne Af et Sällskap i Åbo* 18.6.1772.

42 Witterhets-Älskare, ”Utdrag af et Bref ifrån Åbo, dateradt d. 29 April 1773”, *Dagligt Allehanda* 11.5.1773.

43 Oscarsson, ”Med tryckfrihet som tidig tradition”, 140–141.

44 Oscarsson, ”Med tryckfrihet som tidig tradition”, 154–156.

45 ”Fortsättning af skrifwelsen till Herr Arimaspus och deß Correspondent Nils Östgöthe”, *Dagligt Allehanda* 1.12.1774 & 2.12.1774; ”Jo wisst”, *Dagligt Allehanda* 23.12.1774; ”Sluteliga Tankar, om 72 Marks Realisations-grund”, *Dagligt Allehanda* 30.12.1774.

46 ”Om den wanliga Snö-Plogens förbättrande”, *Dagligt Allehanda* 2.12.1774.

47 ”Frågas”, *Dagligt Allehanda* 3.12.1774. Vastaukseksi on tulkittavissa ”Transumt af Reglementet, hwa-refter Entreprenuren af renhållningen uti sjelfwa Staden, räknad ifrån och med Norrbro och Slagta-rehusbron wid Norrmalms-Torg, til och med båda Södra Slussarne, såsom ock Riddareholmen därunder innebegripen, har sig at rätta”, *Dagligt Allehanda* 6.12.1774.

48 ”Följande underställes Bergs-Lagklokas utlåtande til Allmänhetens uplysning”, *Dagligt Allehanda* 5.12.1774.

49 ”Af billig aktning”, *Dagligt Allehanda* 9.12.1774.

50 ”Uplysningar wid den ändring Kgl. Maj:t uti Nådig Skrifwelse til K. Cammar- och Commerce-Collegierne, af den 15 Junii sistl. i Nåder täckts göra uti den Seglations-frihet, Städerna i Österbotten år 1765 blifwit bewiljad”, *Dagligt Allehanda* 12.12.1774, 13.12.1774, 14.12.1774.

51 ”Min Herre!”, *Dagligt Allehanda* 16.12.1774; ”Min Herre”, *Dagligt Allehanda* 20.12.1774.

52 ”Närmare kunskap om Linköpings Consistorium”, *Dagligt Allehanda* 17.12.1774.

53 ”N:o 1”, *Dagligt Allehanda* 19.12.1774, 20.12.1774, 21.12.1774.

54 ”Wadstena den 29 November 1774”, *Dagligt Allehanda* 22.12.1774.

55 ”Utdrag af et Bref ifrån Finland, angående Ägodelnings-Rätters nytta och nödwändighet därstedes”, *Dagligt Allehanda* 31.12.1774.

56 ”Stormägtige Allernådigste Konung!”, *Dagligt Allehanda* 27.12.1774 & 28.12.1774

Väittely väitöstilaisuudesta

Koska Stålbergin helmikuussa 1773 saama kielimestarin toimi ei tyydyttänyt hänen kunnianhimoaan eikä myöskään tarjonnut pysyviä tuloja, hän aloitti Turun akatemiassa jo syksyllä 1773 neuvottelut mahdollisuudesta puolustaa itse kirjoittamaansa väitöskirjaa. Hänen latinan kielitaitonsa ei vakuuttanut akatemian konsistoria, ja asian käsittely siirtyi yliopiston kanslerille, jota Stålberg lähestyi sekä kirjeellä että lähtemällä Tukholmaan.⁵⁷ Siellä hän oli oman asiansa ajamisen ohella ainakin toiminut Ilomantsin ja Pälkjärven rälssitalonpoikia edustaneiden miesten asianajajana, mistä kertoo hänen kirjoittamansa valituksen vienti kamarikollegioon marraskuun alussa.⁵⁸

Kun Stålberg palasi Turkuun joulukuun lopussa, konsistori oli jo hyväksynyt hänen väitöskirjahankkeensa.⁵⁹ Vuodenvaihteen jälkeen se oli niin yleistä tietoa, että helmikuuisessa kirjeessään Johan Henrik Kellberg kyseli muiden Turun kuulumisten ohella Stålbergin väitöksestä ystävältään Abraham Niclas Clewbergiltä.⁶⁰

Stålberg sai keväällä 1774 kirjoitettua omasta mielestään väitöskirjaksi sopivan tekstin, mutta sille ei kesäkuun alussa annettu puolustuslupaa. Konsistori perusteli kieltoaan sillä, että työn otsikko viittasi lakitieteeseen, mutta sisältö oli luonnonoikeutta, joka kuului filosofisen tiedekunnan puolelle. Stålberg kirjoitti jälleen valituksen kanslerille ja lähti itse Tukholmaan, jossa hän oleskeli syyskuusta marraskuun alkuun.⁶¹

Tukholmassa oleskelun aikana Stålbergin luokse tuli taas ruotsin kieltä taitamattomia talonpoikia, tällä kertaa Nastolasta. Siellä talonpoikien edunvalvonta oli johtanut useiden miesten vangitsemiseen, ja Tukholmaan lähetetyt edustajat yrittivät saada näille armoa kuninkaalta. Stålberg kuunteli tarinat vangituista ja lain kättä metsissä pakoilevista miehistä ja toimi nastolalaisten apuna.⁶²

Tähän tilanteeseen liittyvät syksyllä 1774 *Dagligt Allehandassa* julkaistut tekstit. Varhaisin näistä oli suhteellisen lyhyt ja allekirjoittamaton ”kirje ihmisystävälle”. Siinä selostettiin Turun akatemian lakitieteellisessä tiedekunnassa ”vuonna 1744, 1745 tai 1746 suunnilleen” tapahtunutta väitöstä, jonka praeses oli ”ylioppilas Serenius [*sic*]”. Kirjoituksen lopuksi pyydettiin yleisöltä apua kyseisen väitöskirjan löytämiseksi. Stålberg oli aiemmin yliopiston hallinnolle viestiessään verrannut väitöskirjansa puolustamista Matthias Caloniuksen väitökseen, mutta nyt hän pyrki löytämään toista ja toimivampaa esikuvaa väitökselleen ennen tutkinnon suorittamista. Sanomalehtitekstin hapuileva kuvaus viittasi tunnistettavaan väitöskirjaan, mutta sen tekijä ei ollut pelkkä ylioppilas, kuten Stålberg ilmeisesti luuli. Jos hän sai hakemansa väitöskirjan käsiinsä, sen etusivulta selvisi, että Märten Cerenius oli maisteri ja yliopisto-opettaja.⁶³

57 *An History of the Late Revolution*, 165–166; Kotivuori, ”Georg Ståhlberg”; Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, 38; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 225–226; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 213–218.

58 Katajala, *Suomalainen kapina*, 84–86.

59 Kotivuori, ”Georg Ståhlberg”; Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, 38; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 226; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 218.

60 *Samlade skrifter av Johan Henrik Kellgren. Sjätte delen. Brev*, red. Otto Sylwan, Alb. Bonniers, Stockholm, 1923, 33.

61 *An History of the Late Revolution*, 166–169; Kotivuori, ”Georg Ståhlberg”; Teräsvuori, *Ståhlbergin suku*, 38; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 226–239; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 218–223.

62 Georg Stålberg, ”Räddning för den bak om ljust satta och förledda Allmänheten, i anledning af hwad om en så kallad Student in jure Georg Stålberg, i Dagbladet N:o 111 blifwit infördt”, *Dagligt Allehand* 31.5.1775; Riksarkivet, Justitiekanslern -1974, Huvudarkivet E111cc:90 (1774), Förteckning å the uti Tavastehus KronoHäkte... September månad år 1774; Katajala, *Suomalainen kapina*, 72–81, 428–443.

63 Lainaukset ”antingen år 1744, 45 eller 46 ungefär” ja ”Studenten Serenius [*sic*]” kirjoituksesta ”Bref

Ensimmäinen Stålbergin sanomalehtiteksti on verrannollinen lukuisiin muihin tiedontarpeessa julkaistuihin kirjoituksiin. Pari viikkoa myöhemmin nimimerkki ”Sannings-Älskare Logicus” kyseli monisanaisesti ja latinankielisiä termejä viljellen lakitieteellisen ja filosofisen tiedekunnan rajanvetoa. Aiheesta ja viittaamisesta Turun akatemian perustuskirjaan päätellen on selvää, että Stålberg pohdiskeli tekstissä julkisesti konsistorin perustetta väittelylupansa epäämiseksi.⁶⁴ Muodoltaan teksti oli kuitenkin edelleen valistuslehdistöön sopiva.

Yksinpuhelun kolmannessa osassa pari viikkoa myöhemmin nimimerkki ”In Jure Student” esitti Turun tuomiokapitulin konsistorille ja Turun akatemian konsistorille yhteistä kanneviskaalia, jonka toimella vältettäisiin monia ongelmia. Voi arvata, että Stålberg olisi myös hyötynyt kuvastusta tuesta, mutta kirjoittaja esiintyy yksinomaan yleisen edun ajajana. Kirjoituksessa ei halvenneta tai kritisoida suoraan ketään ja lopuksi keuhutaan sekä kuningasta että akatemian kansleria.⁶⁵ Asiaa tuntevat saattoivat kuitenkin nähdä tekstin toisessa valossa.

Kyseessä ei ollut ensimmäinen kerta, kun Turun akatemian hallintoa sivuttiin *Dagligt Allehandassa*. Professorien Wilhelm Robert Nääfin ja Jakob Haartmanin välisestä virka-kiistasta keskusteltiin valtiopäivillä 1766, 1769 ja 1771, ja molemmat ajoivat asiaansa myös painotuottein.⁶⁶ Vapaudenajan viimeisten valtiopäivien aikana *Dagligt Allehandassa* julkaistiin Nääfin kirjoitus, joka liittyi valtiopäiviin, mutta ei selvästi hänen omaan asiaansa.⁶⁷ Haartman puolestaan purki *Dagligt Allehandaan* pettymyksensä valtiopäivien päätöksestä.⁶⁸ Julkinen avautuminen ei siis ollut kaupungissa ennen kokematon. Voi myös pitää varmana, että Stålbergin tekstit tulivat Turussa luetuiksi ja ymmärretyiksi. Niillä ei kuitenkaan ollut ilmeistä vaikutusta väitöskirjan kohtaloon.

Omasta mielestään Stålberg oli esittänyt julkisesti väitöskirjavalitustensa pääargumentit, joita hän oli selostanut myös kahdessa audienssissa yksityisesti kuninkaalle. Tapaamisissa Stålberg oli lisäksi valittanut niin aatelisten kuin rahvaan puolesta liittyen

til någon Människo-Wän”, *Dagligt Allehanda* 5.10.1774; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 223; Yrjö Kotivuori, ”Mårten Cerenius”, *Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*, Helsingin yliopisto, Helsinki, 2005, <https://ylioppilasmatrikkeli.fi/henkilo.php?id=5517>.

64 Sannings-Älskare Logicus, ”Frågas”, *Dagligt Allehanda* 22.10.1774; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 223–224.

65 In Jure Student, ”Godt för Finland”, *Dagligt Allehanda* 14.11.1774; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 224.

66 Ågren, ”Inför allmänhetens”, 77–78; Iiro Kajanto, ”Näaf, Wilhelm”, *Biografiskt lexikon för Finland*, 2014, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-4542-1416928957148>; Kyösti Väänänen, ”Haartman, Jakob”, *Biografiskt lexikon för Finland*, 2014, <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-4470-1416928957076>; Hans Unger et al., *Ödmjukt Memorial*, Stockholm, 1766; Fried Aminoff, *Uplysning wid de beswär öfwer prejudice, som extra ordinarie professorerne, Wilhelm Rob. Näaf och Jacob Hartman hos riksens höglofl. ständer anför*, Stockholm, 1766; *Uplysning uti den emellan professorerne: Näaf, Bilmark och Planman hos riksens höglofl. ständer å nyo väckte twist om lön och tour i embetet*, Stockholm, 1769; *Nödige påminnelser wid det af professoren och theologiae adjuncten wid Kongl. academien i Åbo, herr mag. Jacob Haartmans til riksens högloflige ständer wid nu påstående riksdag ingifne memorial*, Åbo, 1771; Jacobus Johannis Haartman, *Ödmjukt memorial*, [1771]; Daniel Andrae Backman, *Ödmjukt memorial*, [1772]; *Utdrag af Consistorii Academici i Åbo underdåniga förklaring af d. 24 septemb. 1771, som lägger för öppen dag, at professoren Näaf, sedan d. 7 martii 1752 ägt tour och befordringsrätt framför professoren Jacob Hartman, samt därwid af högsta magten redan wid 2:ne riksdagar rättwisligen blifwit bibehollen*, Stockholm, 1772; E. M. L., *Owäldighetens röst, tälckad af ett barn år 1772, uti den wid trenne riksdagar förehafde sak, angående professorernes Jacob J. Haartmans och Wilhelm Robert Nääfs rätt til tour och befordran*, Stockholm, 1772; *Kort Swar På den ensidiga Skriften, Kallad Owäldighetens Röst, Tolkad af et Barn*, [Stockholm, 1772].

67 Wilh. R. Näaf, ”Högtärade Herr Broder!”, *Dagligt Allehanda* 25.2.1772.

68 Jacob J. Haartman, ”Bref til en Riksdagsman, som wisar hwad werkan et utspridt rykte kan åstadkomma”, *Dagligt Allehanda* 25.6.1772.

hänen oikeudessa ajamiinsa asioihin.⁶⁹ Sanomalehtitekstit olivat siis vain osa hänen käytössään olleista vaikutuskeinoista, mutta kuitenkin merkityksellisiä.

Puolustautuminen syytöksiä vastaan

Joulukuussa 1774 Georg Stålberg palasi Tukholmasta Turkuun, jonne saapui myös oikeuskanslerin 6. joulukuuta 1774 päiväämä kirjelmä. Stålbergin mukaan kesti kuitenkin kuusi viikkoa, ennen kuin tämä annettiin hänelle tiedoksi. Viiveestä hän syytti rehtorina ollutta professori Pehr Adrian Gaddia ja akatemian sihteerä Matthias Caloniusta, jotka olivat molemmat olleet osallisina myös hänen väitöskirjahankkeensa pysäyttämässä.⁷⁰

Calonius toimitti haasteen (*öppen Criminel Stämning*) Stålbergille, kun molemmat miehet olivat asiamiehinä Porin laamanninkäräjillä, jotka alkoivat 11. tammikuuta 1775. Haasteen mukaan Stålbergin piti tulla konsistoriin kuulusteltavaksi 3. helmikuuta 1775. Tilaisuus toteutui, mutta Stålbergin mielestä se ei ollut Akatemian sääntöjen mukainen, sillä läsnä olivat ainoastaan kanneviskaali, rehtori ja sihteeri. Hänestä asian käsittely ei myöskään kuulunut konsistoriin.⁷¹

Epäkohdiksi kokemistaan seikoista Stålberg valitti kuninkaalle eli oikeusrevisioon jättämässään kirjelmässä 7.3.1775 ja 13.4.1775.⁷² Jälkimmäinen teksti julkaistiin *Dagligt Allehandassa*, jossa oikeusrevisiolle jätettyjen kirjelmien julkaisu ei ollut poikkeuksellista, mutta ei myöskään niin yleistä, että sitä voisi pitää tavanomaisena. Tyypillisesti näissä asiakirjajulkaisuissa ei ole mitään kontekstoivaa saatetta, eikä näin ollen ole selvää, mikä osapuoli oli maksanut julkaisusta. Koska Stålbergia vastassa olivat instituutiot, on todennäköisintä, että hän on toimittanut tekstin sanomalehteen.

Stålbergin kirjelmä julkaistiin ilman liitteitään, joille ei olisi ollut kyseisessä numerossa tilaakaan. Jatkamisen seuraavassa numerossa olisi ollut mahdollista, mutta joko julkaisuun ei ollut varaa tai lehden toimituksessa oli nähty julkaisu tarpeettomana riskinottona. Lopputulos oli, että lehden lukija jäi täydelliseen epäselvyyteen Stålbergiin kohdistuneen syytteen luonteesta.

Ehkä juuri asiakirjajulkaisun epäselvä ilmaisu muutti Stålbergin yksinpuhelun *Dagligt Allehandassa* ensimmäistä kertaa tunnistettavaksi dialogiksi. Muutamia viikkoja myöhemmin nimittäin julkaistiin yleisölle täydentävää tietoa. Tuolloin kerrottiin lyhyesti ja ytimekkäästi, että Stålbergia syytettiin kahdesta tapauksesta, joissa hän oli maksua vastaan ottanut ajakseen suomalaisten talonpoikien asioita Tukholmassa, mutta pettänyt lupauksensa. Joko kirjoittaja tai toimitus on sitonut asian Stålbergin aiempiin kirjoituksiin viitaten otsikossa tämän käyttämään nimimerkkiin ilmaisulla ”niin kutsuttu oikeustieteen ylioppilas” (*den så kallade Studenten in jure*). Todennäköisesti teksti oli lähetetty Turusta, sillä Stålbergin todetaan karanteen seudulta (*rymt ifrån denna orten*).⁷³ Kirjoituksen esi-

69 *An History of the Late Revolution*, 169–170.

70 Georg Stålberg, ”Stormägtigste Allernädigste Konung”, *Dagligt Allehanda* 25.4.1775.

71 Georg Stålberg, ”Stormägtigste Allernädigste Konung”, *Dagligt Allehanda* 25.4.1775.

72 Riksarkivet, Justitierevision, Besvärssdiarie 1775; Georg Stålberg, ”Stormägtigste Allernädigste Konung”, *Dagligt Allehanda* 25.4.1775; *An History of the Late Revolution*, 169; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 229–230; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 226–227; ”Åbo, d. 15 Nov. Följande Terminer”, *Inrikes Tidningar* 8.12.1774.

73 ”Uplysning för Allmänheten om det, som den så kallade Studenten in jure låtit införa och trycka i *Dagligt Allehanda* N:o 93”, *Dagligt Allehanda* 17.5.1775; Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 229–230; Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 226–227.

tystä tapahtumista vastaa Turun akatemian konsistorin sijaiskanslerille antama selitys, jossa puhuttiin suomalaisten talonpoikien Stålbergia vastaan esittämistä syytöksistä.⁷⁴

Talonpoikien Stålbergiä vastaan esittämien syytösten sijaan todennäköisempi syy hänen kuulustelemiselleen oli kuitenkin se, että hän oli toiminut talonpoikien puolesta. Jo vuotta aiemmin eli tammikuussa 1774 nastolalaisia avustanut kersantti Petter Fritz oli etsintäkuulutettu syytettynä vastaavasta eli talonpoikien huijaamisesta herrojaan vastaan käytäviin oikeudenkäynteihin.⁷⁵ Myös Ilomantsin ja Pälkjärven käsittelyn myöhemmässä vaiheessa Stålbergia kaivattiin hovioikeuden eteen kuultavaksi, eikä tuolloin kyseessä ollut talonpoikien tyytymättömyys.⁷⁶ Nämä nimittäin pyysivät ja saivat Stålbergilta apua toistamiseen alkuvuodesta 1775.⁷⁷

Saamaansa kommenttiin Stålberg kirjoitti laajan vastineen, joka julkaistiin *Dagligt Allehandassa* toukokuun lopussa 1775. Sen alussa todetaan tavoitteena olevan oikeuden saaminen. Tekstissä suomalaisten talonpoikien ajama asia esitetään dramaattisesti mainiten kaksikymmentä talonpoikaa, jotka istuivat Hämeenlinnassa vankilassa, ja muita, jotka pakoilivat metsässä. Omasta mielestään Stålberg ei ollut paennut Turusta vaan lähtenyt kohti pohjoista saatuaan sanan äitinsä ja sisarenpoikansa kuolemista. Raaheen päästyään hän oli yksinkertaisesti jatkanut laillisella matkapassillaan Tukholmaan. Allekirjoituksessaan Stålberg esitteli itsensä Turun akatemian dosentiksi, mitä hän ei ollut, ja Uppsalan ylioppilaaksi, mikä oli maaliskuusta 1775 lähtien pitänyt paikkansa.⁷⁸

Stålbergin kirjoittaman vastineen julkaisu kertoo, että Suomen talonpoikaislevottomuuksista oli mahdollista esittää julkisuuteen tietoa. Tästä todistaa myös se, että keväällä 1776 *Dagligt Allehandassa* julkaistiin Elimäen talonpoikia edustaneiden Mats Anttilan ja Eric Tolkkilan kuninkaalle 6. toukokuuta 1776 jättämä kirjelmä. Tässäkin tapauksessa liitteet puuttuvat, mutta koska Elimäkeen liittyvä prosessi oli ollut käynnissä jo vuosia, useilla lukijoilla oli aiheesta jotain pohjatietoa. Julkaisun aikaan talonpoikien taistelu omistusoikeuksistaan oli kuitenkin käytännössä ohi, joten kirjelmän julkaisu kirjekehystyksineen ei vaikuta talonpoikien asianajolta.⁷⁹ Aikaisempia Elimäkeä tai muita levottomia seutuja koskevia julkaisuja ei suomalaisilla paikannimillä tehdyin hauin ole löytynyt *Kungliga Biblioteketin* digitoimista sanomalehdistä. Lähimpänä aihetta on vuonna 1773 otsikolla ”Märkvärdiga Saker från Finnland” julkaistu vehmaalainen lampuotisopimus, jolla perusteltiin ja puolustettiin verolleostomahdollisuuksia.⁸⁰

Viimeiseksi jääneessä vastineessaan Stålberg ei peitellet näkemyksiään professori Pehr Adrian Gaddista ja konsistorin amanuenssista Matthias Caloniuksesta.⁸¹ Nämä eivät tässäkään vaiheessa pitäneet tarpeellisenä puolustautua julkisesti. Konsistorin pöytäkirjaan kirjattiin maaliskuussa 1775 näkemys Stålbergin mielenhäiriöstä, eli todennäköisesti

74 Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 229–230.

75 Katajala, *Suomalainen kapina*, 429, ks. myös 425–427.

76 Katajala, *Suomalainen kapina*, 465.

77 Katajala, *Suomalainen kapina*, 451.

78 Georg Stålberg, ”Räddning för den bak om ljust satta och förledda Allmänheten, i anledning af hwad om en så kallad Student in jure Georg Stålberg, i Dagbladet N:o 111 blifwit infördt”, *Dagligt Allehandan* 31.5.1775.

79 ”Utdrag af et Bref til en Wän i Finland, dat. Stockholm den = Maj 1776”, *Dagligt Allehandan* 22. & 23.5.1776; Katajala, *Suomalainen kapina*, 20–72, 423–428.

80 ”Märkvärdiga Saker från Finnland”, *Dagligt Allehandan* 25.5.1773.

81 Georg Stålberg, ”Räddning för den bak om ljust satta och förledda Allmänheten, i anledning af hwad om en så kallad Student in jure Georg Stålberg, i Dagbladet N:o 111 blifwit infördt”, *Dagligt Allehandan* 31.5.1775.

julkinen vuorovaikutus hänen kanssaan nähtiin hedelmättömänä ja mahdollisesti haitallisenä.⁸²

Omasta mielestään Stålberg oli julkaisulla pyrkinyt jälleen saamaan oikeutta, jota hän ei saavuttanut. Samaan aikaan hän käytti kaikki mahdollisuutensa virallisella polulla, eli julkisuus oli vain sivutuki. Lukevassa yleisössä tapaus tuskin herätti suurempaa mielenkiintoa, sillä kirjoitusten merkitys vaati huomattavan paljon lisätietoa. Viestintä oli tarkoitettu pienemmälle piirille, joka tavoitettiin isolevikkisellä sanomalehdellä.

Stålberg oli Ruotsissa vielä elokuussa 1775, jolloin hän oman kertomuksensa mukaan pyysi audienssia kuninkaan luo. Saatuaan kieltävän vastauksen Stålberg ujuttautui Ekolsundin kesälinnan käytävään, jossa kuningas pakeni häntä hyppäämällä ikkunasta ulos.⁸³ Melko pian tämän jälkeen Stålberg siirtyi Isoon-Britanniaan, jossa yksitoista kuukautta oleskeltuaan hän julkaisi vuonna 1776 kirjan *An History of the Late Revolution in Sweden, Which Happened on the 19th of August, 1772* kerraten siinä muiden ajatusten lomassa yhtenäisenä narratiivina kokemansa vääryydet.⁸⁴

Oma etu sisällön osana

Ruotsista lähdettyään Georg Stålberg väitti arvostavansa painovapautta. Hän esitti sen ensisijaisena arvona salaisuuksien paljastamisen. Hän tunnusti tämän vaativan sekä tietoa että rohkeutta. Stålbergin tunnistettujen sanomalehtitekstien perusteella hänellä oli molempia jossain määrin, mutta ei niin pitkälle, että hän olisi esittänyt näkemyksensä avoimesti ja vaikuttavasti.

Stålbergin näkemys painovapaudesta sopii yhteen sen kanssa, ettei hän kirjoittanut valistuksen hengessä eli liittyäkseen virtuaaliseen edistysseuraan. Hänen näennäisesti keskusteluyhteyteen pyrkivät varhaisimmat tekstinsä palvelivat yksin hänen asiaansa, eivät yhteistä tai jonkun ryhmän etua. Ne sopivat 1700-luvun Ruotsin ”kansalaissanomalehtien” monipuoliseen sisältöön, mutta olivat lähempänä skandaalijulkisuutta, jonka piiriin Stålberg astui selvästi oikeudellisen asiakirjan julkaisulla ja vastineenomaisella viimeisellä kirjoituksellaan. Molemmat kertoivat, että Stålberg oli pyrkinyt edistämään asiaansa virallisia reittejä ja hän tuskin odotti saavuttavansa ongelmiansa paljastamisella toisenlaista tulosta. Kysymys oli kaltoinkohtelun syytöksestä, jonka hän halusi julkistaa kuin pois lähtiessään kärjäsälin ovelta huutaen.

Moniin Ruotsin 1700-luvun lopun sanomalehtiin sopii valistuksellisuuden leima, mutta tämä ei tarkoita, että kaikki niiden sisältö on edistyksellistä. Kun toimittajat huolehtivat vain todennäköisestä laillisuudesta eivätkä aina nähneet tehtävänään lähetettyjen tekstien muuta karsintaa, lehtiä voitiin käyttää myös omien etujen edistämiseen ja viestintään erilaisille sisäpiireille. Näin ollen tekstien käyttö historiantutkimuksen lähteenä vaatii tarkkaavaisuutta varsinkin, jos kyseisestä sanomalehdestä ei ole olemassa perusteellista tutkimusta.

Kaisa Kyläkoski
Kaisa.Kylakoski [apud] iki.fi

FT Kaisa Kyläkoski on erikoistunut henkilö- ja mediahistoriaan. Hän on vieraileva tutkija Helsingin yliopistossa vuosina 2024–2026.

82 Snellman, *Pohjalaisen osakunnan historia*, 229–230.

83 Cederberg, *Kahdeksannentoista vuosisadan miehiä*, 228; *An History of the Late Revolution*, 172.

84 *An History of the Late Revolution*, 152–172.